

YUQORI JAG' BO'SHLIG'I - YUZ SOHASIDAGI KISTALARNING ETIOLOGIK OMILLARI

Mirzayev Sunatillo Pardayevich

Toshkent davlat tibbiyot universiteti

Annotatsiya; *Yuqori jag' bo'shlig'i - yuz sohasidagi kistoz zararlanishlar rivojlanishiga infeksiyon, travmatik, genetik va atrof-muhit komponentlari kabi etiologik omillarning murakkab o'zaro ta'siri sabab bo'ladi. Bu omillarni tushunish to'g'ri tashxis qo'yish, samarali davolash rejasini tuzish va kasallikning qayta yuzaga chiqishini oldini olish uchun muhimdir. Ushbu sharh yuqori jag' bo'shlig'i yuz sohasidagi kistalar shakllanishining patogenetik mexanizmlari bo'yicha so'nggi tadqiqotlarni ko'rib chiqadi, bunda mikroblar infeksiyalari, genetik moyilliklar, jarohatlantiruvchi omillar hamda kimyoviy yoki atrof-muhit ta'sirlarining ahamiyatini ta'kidlaydi. Ushbu etiologik jihatlarni aniqlashga kompleks yondashuv klinik natijalarni yaxshilashi va maqsadli davolash usullarini yo'naltirishi mumkin, bu esa pirovardida yuqori jag' bo'shlig'i-yuz sohasidagi kistoz kasalliklarni samaraliroq davolashga yordam beradi.*

Kalit so'zlar: *Yuqori jag' bo'shlig'i-yuz kistalari, kista shakllanishi, infeksiyon omillar, genetik ta'sirlar, atrof-muhit omillari, jarohat, patogenez, odontogen kistalar, sinus kistalari, rivojlanish omillari, molekulyar mexanizmlar, klinik jihatlari.*

Kirish

Yuz-yuqori jag' bo'shlig'i kistalari yuqori jag' va yuz sohalarida epitelial yoki biriktiruvchi to'qima elementlarining noto'g'ri ko'payishi natijasida yuzga keladigan turli xil patologik holatlar guruhidir. Asosan yuqori jag' bo'shlig'i va atrofdagi yuz suyaklarida uchraydigan bu kistoz o'zgarishlar klinik, funksional va estetik jihatdan jiddiy muammolarni keltirib chiqaradi. Ularning shakllanishiga sabab bo'luvchi etiologik omillarni tushunish to'g'ri tashxis qo'yish, samarali davolash rejasini tuzish va kasallikning takrorlanishini oldini olish uchun muhim ahamiyatga ega.

Yuz-jag' sohasida kistalarning rivojlanishi genetik, infeksiyon, travmatik, atrof-muhit va rivojlanish omillarining murakkab o'zaro ta'sirini o'z ichiga olgan ko'p omilli jarayondir. Tarixan, bu omillar haqidagi keng qamrovli tushuncha o'nlab yillar davomida klinik kuzatuvlar, gistopatologik tadqiqotlar va molekulyar izlanishlar orqali shakllangan. Yuz-jag' kistalarining etiopatogenezi xilma-xil bo'lib, ular odontogen, odontogen bo'lmagan, travmatik va rivojlanish kelib chiqishiga ko'ra keng toifalarga bo'linadi, ularning har biri o'ziga xos mexanizm va ta'sir etuvchi omillarga ega.

Odontogen kistalar yuz-jagʻ kistalarining eng keng tarqalgan guruhini tashkil etib, tishlarning rivojlanishi yoki chiqishi bilan bogʻliq odontogen epiteliy qoldiqlaridan kelib chiqadi. Bularga periapikal kistalar, odontogen keratokistalar va dentigeroz kistalar kiradi. Odontogen kistalarning asosiy etiologik omili surunkali infeksiya hisoblanadi. Ayniqsa, tish kariyesi, rivojlangan periodontit yoki pulpa nekrozidan keyin yuzaga keladigan periodontal yoki pulpa infeksiyalari periapikal yalligʻlanishga va keyinchalik kistoz degeneratsiyaga olib keladi.

Odontogen boʻlmagan kistalar, masalan, burun-lab va shilliq retension kistalar, koʻpincha yuz va sinus shilliq qavatlarining rivojlanish anomaliyalaridan yoki embrional toʻqima qoldiqlaridan paydo boʻladi. Ularning etiologik asosini rivojlanish buzilishlari va shilliq qavat toʻqimalarining metaplastik oʻzgarishlari tashkil etadi. Bu jarayonlar koʻpincha atrof-muhit omillari yoki tugʻma moyilliklar taʼsirida yuzaga keladi.

Travmatik omillar ham muhim rol oʻynaydi. Yuz suyaklari yoki ogʻiz boʻshligʻi toʻqimalarining shikastlanishi suyak yoki yumshoq toʻqimalarda ushlanib qolgan epiteliy qoldiqlarining koʻpayishiga, keyinchalik esa kistoz shikastlanishlarga olib kelishi mumkin. Masalan, travmatik jarohatlar kiritma kistalar yoki kista hosil boʻlishiga sabab boʻladigan ikkilamchi infeksiyalarni keltirib chiqarishi mumkin.

Genetik moyillik va molekulyar oʻzgarishlar baʼzi kistalar, ayniqsa keng genetik va molekulyar tekshiruvlardan oʻtgan odontogen keratotsistalar patogenezida hal qiluvchi rol oʻynaydi. PTCH1 geni kabi hujayra oʻsishi va apoptozini boshqaruvchi genlardagi mutatsiyalar aniqlangan boʻlib, bu genetik omillar kistalarning rivojlanishi va xususiyatlariga sezilarli taʼsir koʻrsatishi haqidagi gʻoyani tasdiqlaydi.

Atrof-muhit taʼsirlari, masalan, zaharli kimyoviy moddalarga duch kelish, chekish va ogʻiz boʻshligʻi gigiyenasining yomonligi doimiy yalligʻlanishni kuchaytirish, infeksiyalarga moyillikni oshirish yoki hujayra metaplaziyasini keltirib chiqarish orqali kistalar hosil boʻlish xavfini oshirishi maʼlum. Bundan tashqari, ovqatlanishdagi kamchiliklar va kasbiy taʼsirlar kabi turmush tarzi omillari toʻqimalarning qarshilik koʻrsatish qobiliyati va tiklanishini susaytirish orqali etiologik jarayonga bilvosita taʼsir koʻrsatishi mumkin.

Infeksion omillar koʻplab kistoz kasalliklar, ayniqsa odontogen kelib chiqishga ega boʻlgan kasalliklar etiologiyasida muhim oʻrin tutadi. Kariyes tishlar, parodont kasalliklari yoki sinus infeksiyalari bilan bogʻliq surunkali bakterial infeksiyalar epiteliy toʻqimasining koʻpayishiga va keyinchalik kistalar shakllanishiga olib kelishi mumkin. Mikroblarning roli immunitet reaksiyalariga taʼsir qilishgacha yetib boradi, bu esa sistogenezda ishtirok etuvchi yalligʻlanish va proliferativ jarayonlarni kuchaytirishi mumkin.

Molekulyar biologiyadagi so'nggi yutuqlar kista shakllanishida ishtirok etuvchi hujayra yo'llarini oydinlashtirdi. SHH (Sonic Hedgehog), Wnt va apoptoz bilan bog'liq mexanizmlar kabi signalizatsiya yo'llaridagi anomaliyalar turli kistalarning etiopatogeneza muhim rol o'ynashi tobora ko'proq tan olinmoqda. Bu ma'lumotlar shuni ko'rsatadiki, kista shakllanishi shunchaki epitelial ko'payish emas, balki hujayra o'sishi, farqlanishi va apoptozini o'zgartiradigan murakkab molekulyar buzilishlarni o'z ichiga oladi.

Sinus bo'shliqlari va yuqori jag' suyaklari, ayniqsa, tish to'qimalari, burun yondosh bo'shliqlari va yuz terisi bilan yaqin aloqasi tufayli zaif hisoblanadi. Sinus kistalari, jumladan shilliq retension kistalar va shilliq kistoz o'smalar, ko'pincha shilliq bezlarning tiqilishi yoki yallig'lanish jarayonlari natijasida rivojlanadi. Bu kistoz hosillarda sinus infeksiyalari, allergiyalar va shilliq qavatning bloklanishining etiologik ahamiyati katta.

Og'iz bo'shlig'i gigiyenasining yomonligi, takroriy infeksiyalar va zararli omillarga ta'sirlanish kabi atrof-muhit va xulq-atvor omillari etiologik manzarani yanada murakkablashtiradi. Bu omillar ko'pincha genetik va rivojlanish moyilliklari bilan birgalikda ta'sir ko'rsatadi, natijada bemorlar o'rtasida sezilarli darajada farq qiladigan ko'p qirrali patogeneza yuzaga keladi.

So'nggi yillarda diagnostika texnologiyalarining taraqqiyoti, xususan, rentgenologik tasvirlash va molekulyar diagnostika usullari, ushbu etiologik omillarni aniqlash va tushunishni ancha osonlashtirdi. Konus-nurli kompyuter tomografiyasi (KNKT) va magnit-rezonans tomografiyasi (MRT) kabi tasvirlash usullari kistoz shikastlanishlarning kelib chiqishi, tarqalishi va tabiati haqida batafsil ma'lumot berdi. Bu esa shifokorlarga asosiy sabablarni chuqurroq anglash imkonini yaratdi.

Xulosa.

Yuz-yuqori jag' bo'shlig'i kistalarining etiologiyasi ko'p omilli bo'lib, infeksiya, rivojlanish, jarohatlanish, genetik va atrof-muhit omillarini o'z ichiga oladi. Surunkali odontogen infeksiyalar, ayniqsa karioz tishlar va parodont kasalliklaridan kelib chiqadigan infeksiyalar asosiy sababchi hisoblanadi. Rivojlanish qoldiqlari va jarohatlar ham muhim rol o'ynaydi. So'nggi tadqiqotlar esa kista shakllanishida genetik o'zgarishlar va molekulyar yo'llar hal qiluvchi ahamiyatga ega ekanligini ko'rsatmoqda. Ushbu xilma-xil sabablarni tushunish yanada aniq tashxis qo'yish, bemorga moslashtirilgan davolash va samarali profilaktika choralarini ko'rish imkonini beradi. Mazkur etiologik omillarning murakkab o'zaro ta'sirini anglash bemorlar sog'lig'ini yaxshilash va yuz-jag' kistalarini davolashda kasallikning qayta yuzaga kelish darajasini pasaytirish uchun g'oyat muhimdir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Sundar Raj, R. va boshq. (2022). "Odontogen kistalarning etiologik omillari: umumiy sharh." *Og'iz bo'shlig'i yuz-jag' patologiyasi jurnali*, 26(2), 174-182.
2. Kumar, A. va Gupta, S. (2021). "Odontogen kistalar patogenezi: yangi ma'lumotlar." *Xalqaro yuz-jag' jarrohligi jurnali*, 50(4), 357-363.
3. Brown, J. va boshqalar (2020). "Jag' kistalari etiologiyasida infeksiya va shikastlanishning o'rni." *Og'iz bo'shlig'i jarrohligi, og'iz bo'shlig'i tibbiyoti, og'iz patologiyasi va og'iz bo'shlig'i rentgenologiyasi*, 130(4), 465-470.
4. Fernandez, C. va Lopez, A. (2019). "Odontogen kistalar rivojlanishida genetik va atrof-muhit omillari." *Molekulyar og'iz mikrobiologiyasi*, 34(3), 176-183.
5. Almeida, G. L. va boshqalar (2021). "Yuqori jag' kistalari etiologiyasiga bemorga bog'liq omillarning ta'siri." *Kranio-maksillofasial jarrohlik jurnali*, 49(9), 902-908.
6. Patel, V. va boshqalar (2020). "Yuqori jag' kistalari shakllanishining asosiy sabablari sifatida shikastlanish va yuqumli agentlar." *Klinik og'iz bo'shlig'i tadqiqotlari*, 24(11), 3963-3970.
7. Miranda, J. va Santos, G. (2022). "Yuz-jag' kistalarining rivojlanishiga ta'sir etuvchi atrof-muhit omillari." *Atrof-muhit tadqiqotlari*, 201.
8. Fitzpatrick, B. va boshqalar (2021). "Kistogeneza ishtirok etuvchi genetik asoslar va molekulyar mexanizmlar." *Stomatologiya tadqiqotlari jurnali*, 100(5), 523-529.
9. Ramos, P. R. va boshqalar (2019). "Yuz-jag' kistalari etiologiyasida mikrobiotaning roli." *Hujayra va infeksiya mikrobiologiya chegaralari*, 9.
10. Santos, M. va Oliveira, T. (2022). "Yuz-jag' kistalarida rivojlanish va orttirilgan omillar: sharh." *Braziliya og'iz fanlari jurnali*, 21.
11. Liu, Y. va Wang, Q. (2023). "Yuz-jag' kistalari etiologiyasini tushunishdagi so'nggi yutuqlar." *Og'iz bo'shlig'i onkologiyasi ma'ruzalari*, 15.